



Приказ књиге: Александар Павковић, Петар Радан, *Стварање нових држава – теорија и пракса отцепљења*, Службени гласник, Београд 2008, стр. 419.

Тематика „отцепљења“ сигурно не представља посебно захвалну област истраживања у оквиру друштвених наука. Мноштво и сложеност историјских случајева отцепљења, тешкоће у разумевању друштвених процеса који доводе до њих, као и недоступност и непознавање адекватних података, историјских чињеница и контекста у којима се дешавају отцепљења оправдава статус „тешке“ и сложене тематике. Када се томе придода амбиција друштвених научника да се створи једна, целовита и свеобухватна теорија отцепљења која омогућава предвиђања и нуди, бар посредно, упуте за конкретне политичке акције и деловања, онда се добија пуна представа о комплексности ове проблематике, али и о скоро „немогућој мисији“ ако се жели одговорити овако високој научној амбицији. Књига *Стварање нових држава – теорија и пракса отцепљења* Александра Павковића и Петра Радана представља одличан компромис између амбиција и могућности. Свесни тежине проблематике, а ипак руковођени регулативним принципом истраживања – који каже да је зарад самог истраживања добро претпоставити могућност коначног и потпуног одговора уз пуну свест да таквог одговора у правом смислу нема – писци ове књиге ауторитетом и знањем приступају проблематици отцепљења и заинтересованим читаоцима нуде један веома обухватан, прецизан, јасан и надасве објективан и непристрасан приступ овој тематици.

Да би објаснили феномен отцепљења, аутори у уводном делу књиге дају објашњење појма отцепљења и њему блиских појмова, попут појма „деколонизације“, указујући на међусобне разлике и нудећи одређење отцепљења које не подразумева разматрање случајева бивших колонија које су добиле статус држава. Тиме је поље истраживања сужено у мери која омогућава да се приступи проучавању онога што представља један аутентичан политички феномен. Даље, аутори дају објашњење појма суверенитета, јурисдикције, независности и осталих појмова не би ли припремили читаоца за даља излагања и омогућили разумевање специфичности појма „сецесије“. Међутим, већ на самом почетку се истиче теза – која се потом понавља више пута у књизи – по којој је нужен услов успешности сецесија то да сецесионистичка територија буде „призната од

стране значајног броја других држава“. Контекст политичке реалности је, стога, за ауторе, од одлучујуће важности за разумевање успешности отцепљења. Легислатива, нарочито међународна, које се тиче права на самоопредељење, даје оквирне смернице за могуће оправдање сецесије, али не може потпуно утицати на политички фактицитет који је дефинисан различитим снагама и односима моћи између различитих држава, као и њиховим поступцима и деловањима. Тако *Декларација о пријатељским односима* из 1970. представља само оквир за компромис између „права на самоопредељење“ и неприкосновеног државног суверенитета те није лако, са позиције међународног права, недвосмислено и једнозначно потврдити или негирати нечије право на сецесију. Као општи правни акт

Декларација

само упућује на оно што би могло да оправда или забрани одређено отцепљење, али никако не представља коначног или кључног арбитра за стицање независности или одбијања права на сецесију. То је умногоме ствар политичке праксе, дакле признавања од других држава.

Та *политичка* димензија отцепљења у овој књизи се елаборира кроз приказ историјских случајева мирних, насилних, узастопних и рекурзивних отцепљења. У том смислу су аутори изложили случајеве Норвешке, Словачке и Квебека као примере прве категорије, Бијафре, Бангладеша и Чеченије као примере друге, а случајеве СССР и СФРЈ као феномене узастопних и рекурзивних отцепљења. Ова историјска упућивања служе за упознавање са праксом отцепљења, као и за проналажење могућих сличности и разлика између временски и географски различитих примера отцепљења. Историјска елаборација може, по ауторима, бити од користи поводом више ствари. Тако разматрање историјских примера, на пример, може помоћи у размишљању о узроцима насилних отцепљења, или зашто су она избегнута, такође и о томе које су фазе кључне у процесу сецесије, и постоји ли нужан след догађаја за сваку сецесију понаособ. Даље, ови примери указују на могуће узроке, на сложену међузависност политичких, економских и историјских фактора који мотивишу једну групу да се мобилише у циљу „стицања независности“. Све то ипак није, сматрају аутори, бар до сада, изнедрило једну *целовиту и универзалну теорију отцепљења која нам може помоћи не само у разумевању ових важних друштвених процеса већ и у предвиђању могућих будућих исхода.*

Да би доказали ову тврдњу, аутори се у другом делу књиге баве постојећим теоријама отцепљења (некаузалном теоријом Џона Р. Вуда, теоријом Ентонија Д. Смита, Роналда Р. Хоровица и теоријом рационалног избора Мајкла Хехтера), те служећи се приказаним историјским случајевима сецесија, указују на предности и мане ових теорија. Закључак који изводе није обећавајући, бар за оне са високим очекивањима. Ниједна теорија није могла да објасни сва отцепљења, иако је свака од наведених претендовала на универзалан карактер, нити је дала приказ нужних узрока настанка сецесија, па се аутори окрећу теоријама *делимичног објашњавалачког опсега* (Бејсингерова, Р.

Д.Петерсонова, Лејк/Ричардсова и Џон Елстерова теорија). Ипак, аутори сматрају да је могуће дати једну „општу схему“ истраживања „инспирисану Вудовим аналитичким оквиром“.

[1] Ова схема подразумева разматрање

циљне групе могућег отцепљења (

КО

начина

вршења мобилизације циљне групе,

мотива

за проглашење независности, као и

истраживање узрока

успешности сецесија. На основу такве схеме могуће је, како аутори кажу,

ex post facto

утврдити како је дошло до одређене сецесије,

али није могуће предвидети оно што ће се десити,

тј.

када ће се десити конкретно отцепљење или када се оно неће десити.

Дакле, предвиђалачки потенцијал теорије коју аутори нуде не прати њен дескриптивни потенцијал. Објашњење немогућности предвиђања ове или било које друге постојеће теорије отцепљења аутори правдају чињеницом увек присутног феномена „непостојања информација“ потребних заинтересованом проучавалацу, „посматрачу“ отцепљења.

Њихова теорија не треба да понуди универзалан образац узрочности отцепљења, већ адекватна објашњења случајева сецесије, чиме се не искључује могућност стварање једне универзалне теорије са добрим предвиђалачким капацитетом.

Ако је садашње стање теорија отцепљења такво да се можемо задовољити само квалитетном дескрипцијом, али не и предвиђањем, како стоји ствар са могућношћу *оправ дања*

случајева сецесије? Ово представља свакако „лакше“ питање за проучаваоце проблема сецесије, у најмањем за ауторе ове књиге који не само да су дали један врло квалитетан опис постојећих нормативних теорија отцепљења (читав спектар

теорија избора

, као и

ремедијалистичких

теорија) већ су указали на принципијелан недостатак ових теорија и понудили решење за овај проблем. Наиме, све досадашње теорије се не баве питањем проналажења *критеријума*

за међународно признање независности нових држава. Полазећи од филозофије „на праву заснованог“ отцепљења, оне покушавају да оправдају или прогласе нелегитимним отцепљења, указујући на испуњавање или неиспуњавање услова који се тичу одређених права. Пре свега то су либерална права на „избор државе“ у којој се живи и „права на функционалну и заштитничку државу“.

[2]

Легитимност и универзалност ових либералних права ипак не омогућава адекватну операционализацију, и то аутори приказују. Постојеће нормативне теорије стога или

„премало“ или „превише“ допуштају и нису оперативне у свим случајевима. Како одредити да ли су одређена права прекршена и која? Како тачно дефинисати поменута права? Како решити конфликт групних и индивидуалних права у случају да је легитиман захтев одређене групе за отцепљење у сукобу са индивидуалним правима појединаца неприпадника те групе? Да ли су индивидуална права „старија“ од колективних; да ли је и један живот вредан жртвовања за легитимне циљеве једне групе? Када се уз ова питања придода сва комплексност сваког појединог случаја сецесије где често није могуће расплести и разјаснити мрежу узрока и последица одређених догађаја, деловања/неделовања матичне државе и/или сецесиониста, постаје јасно *да стратегија „на праву“ засноване нормативне теорије у начелу „не пије воду“*, те да је потребно нешто друго што може оправдати одређену сецесију, а што истовремено мора полазити од универзалних вредности и стандарда либералне демократије.

Такво нешто нам даје ова књига и може се слободно рећи да је то њен највреднији допринос. Наиме, аутори излажу сопствену теорију оправдања сецесија која не само да избегава приступ „на праву заснованих“ теорија већ омогућава далеко лакшу операционализацију. Ова теорија полази од *принципа „ненаношења непоправљиве штете“*. У питању је дакле, „алтернативна“ теорија просуђивања оправданости сецесија која полази од универзалног моралног принципа неприкосновености људског живота и основних права људи. *На основу ове теорије отцепљење може бити оправдано ако и само ако је штета настала током овог процеса надокнадива*

Уколико ту штету није могуће „поправити“ или надокнадити, онда такво отцепљење није легитимно.

Поред овог принципа аутори истичу и принцип слободног референдумског изјашњавања сецесионистичког становништва. Ипак, приступ „непоправљиве штете“ није по ауторима „пацифистички“ јер не забрањује употребу силе у смислу самоодбране (у случају непримерене силе и неправног насиља матичне државе). На тај начин би се за свако будуће отцепљење могао дати поуздан критеријум за признавање сецесионистичких захтева од стране трећих држава.

Принципијелан проблем оваквог приступа састоји се у томе што се у већини случајева отцепљења јавља насиље, у ограниченом или у екстремном виду, те досадашња пракса признавања/непризнавања независности сецесионистичких територија од стране трећих држава често није у сагласности са моралним критеријумима ове теорије

. Аутори су тога свесни, али будући да се нормативне теорије отцепљења тичу *норми*

, то је њихово инсистирање на оваквој врсти норми и критеријума за прихватање/неприхватање отцепљења више него оправдано и потпуно на месту. Уобичајена пракса којом се већина земаља руководи јесте деловање у складу са посебним интересима а не универзалним вредностима, али то не никако не обавезује нормативну теорију да и она тако чини, већ обратно, она

треба

да буде руковођена универзалним моралним императивима.

Једна од великих предности оваквог приступа јесте то што он нужно не подразумева испитивање специфичних разлога којима се руководе сецесионисти, нити је историјат односа матичне државе и сецесионистичког покрета нешто од круцијалне важности за овај приступ. Такође, њега се нужно не тиче да ли једна или друга страна у спору „има право“ на отцепљење или нема, „ко је крив“ а „ко није“, већ се само пита о томе да ли се у процесу сецесије врши или не врши „непоправљива штета“. У том смислу се чини да је понуђени критеријум, који јасно почива на либерално демократским узусима, заправо један, бар за сада, регулативни идеал који би требало у будућности да постане основно правило приликом процене отцепљења за оне који одлучују о њима. Аутори су свесни тога да се овакав један принцип може операционализовати пре свега у либерално демократском окружењу, дакле у државама стабилних и изграђених институција и демократије, те да је разлог зашто су ранији случајеви историјских отцепљења били насилни управо чињеница институционалног, правног и демократског дефицита учесника у процесу сецесије. Као критеријум који би тек требало да заживи у међународној политици он обезбеђује услове у којима је могуће остварити сецесионистичке циљеве, али без губитака људских живота, те је како аутори истичу „основна предност овог принципа... да нам он, за разлику од принципа већине нормативних теорија, омогућава да, на систематичан начин, укажемо на проблем насиља и употреба насиља зарад остваривања сецесионистичких циљева“. [3]

Поред излагања теорија отцепљења и нормативних теорија сецесија аутори се подухватају и проблематизације односа отцепљења и права, указујући на правну регулативу националних држава и међународног права, закључујући да ово друго дозвољава „ограничено или условно право на отцепљење“. [4] Такође у наставку књиге се дају одговори, тачније разматрају користи од отцепљења и користи од „остајања“ у истој држави, неједнаке добити и објашњење феномена зашто се они који мало добијају или чак губе одлучују да подрже захтеве својих вођа за отцепљењем. У завршном делу књиге се, поред осталог, разматра интересантно питање будућности отцепљења и проблематизује теза о „нестајању“ или „губљењу“ суверенитета, констатујући да је данашњи свет ипак далеко од космополитских идеала либералних теоретичара (идеала једног света без суверених држава), те да ће отцепљења бити све док буде било група које „теже самоуправи и територијалном суверенитету“.

[5]

Књига *Стварање нових држава – теорија и пракса отцепљења* представља освежење у обиљу литературе из области политичке, правне теорије и политичке филозофије. Својом свеобухватношћу, прегледношћу, добром структуром, занимљивим екскурсима

(веома интересантни прилози о појму нације, деколонизацијама, отцепљењу Исланда, итд.), као и дубином и начином обраде иначе врло „шкакљивих“ тема и проблема, ова књига заслужује највише оцене. Аутори су оперисали на више нивоа са подједнаким успехом, што је изузетно тешко и захтева одлично познавање како правне и филозофске теорије, тако и посебних, историјских случајева и пракси. Можда се највећи квалитет ове књиге налази управо у томе што је једна иначе не толико атрактивна и популарна област приказана на начин који је врло интересантан за широку читалачку јавност, чак и за оне која ова тема посебно не интересује. Такође, начин обраде историјских примера заслужује све похвале због своје објективности и неутралности чак и код оних тема попут случаја распада СФРЈ где су аутори лако могли да „подлегну“ субјективном гледању ствари. Ипак, за оне који од ове књиге очекују једноставне упуте и решења за текуће политичке проблеме, попут косовског случаја или проблематизацију овог питања изван мере његовог значаја за основну тему, ова књига ће представљати делимично разочарање. Али то онда представља само ствар читаоца и њихове мотивације којом приступају читању ове књиге, а не основног мотива и теоријског интереса којим су се писци ове књиге руководили. На крају, остаје нада да ће једног дана већ поменута „алтернативна“ теорија оправдања случаја сецесија подржана доследним придржавањем либералних вредности постати руководећи принцип *полицу макерс* чинилаца на националном и међународном плану, за добробит свих.

[1] Александар Павковић, Петар Радан, *Стварање нових држава – теорија и пракса отцепљења*, Службени гласник, Београд 2008, стр. 289.

[2] Исто, стр. 298.

[3] Исто, стр. 326.

[4] Исто, стр. 356.

[5] Исто, стр. 383.